

DRIE KORTE VERHALEN

van

HONORÉ DE BALZAC

VERTAALD DOOR

R. Claassens en J.L. Cibert

Honoré de Balzac behoort tot de grootste en productiefste schrijvers van de Franse literatuur. Om u kennis te laten maken met zijn oeuvre, hebben wij een drietal kortere novellen geselecteerd die een goed beeld geven van zijn werken. We hopen dat u er veel leesplezier aan zult beleven.

De vertalers

HONORÉ DE BALZAC

Inleiding

Honoré Balzac - het adelspartikel *de* werd door hem eerst in 1836 aan zijn naam toegevoegd – behoort tot de grootste romanschrijvers van de wereldliteratuur. Hij werd geboren op 20 mei 1799 in Tours, een provinciestad aan de Loire in Frankrijk, in een gezin behorend tot de gegoede burgerij. Zijn vader dwong hem een rechtenstudie te gaan volgen, maar hij weigerde de advocatuur in te gaan. Om in zijn onderhoud te kunnen voorzien, schreef hij onder pseudoniem een aantal melodramatische werken die evenwel weinig of geen succes hadden. Daarna stortte hij zich op het zakenleven en de journalistiek. Hij zette een drukkerij annex boekhandel op. Maar na verloop van tijd ging die onderneming failliet en bleef hij zitten met torenhoge schulden. Om die af te betalen nam hij het schrijverschap weer op. (1829).

In totaal heeft hij zo'n negentig romans en novellen geschreven onder de verzameltitel *La Comédie*

Humaine (De Menselijke Komedie). In deze cyclus wilde Balzac een zo volledig mogelijk beeld geven van de samenleving in de eerste helft van de negentiende eeuw. Deze periode die het Eerste Keizerrijk van Napoleon Bonaparte, de tijd van de Restauratie onder de Bourbons en de Juli-Monarchie van burgerkoning Louis-Philippe omvat, eindigt in het revolutiejaar 1848. Tegelijkertijd had hij ook de ambitie om middels de literatuur en journalistiek maatschappelijke en politieke invloed uit te oefenen. Uitspraken als: “Wat hij (= Napoleon) is begonnen met het zwaard, zal ik afmaken met de pen.” zijn wat dat betreft tekenend. In zijn ogen had hij een duidelijke missie te vervullen, zoals ook Goethe, Byron of Shakespeare dat deden.

Als realistisch schrijver die zich richt op de waarheid en de werkelijkheid, liet hij zich inspireren door onderzoeken zoals die van de biologen Buffon en Cuvier¹ die een systematische beschrijving van diersoorten hadden bedacht. Hij zag duidelijke parallellen tussen de wereld van de dieren en die van de mensen, tussen uiterlijke kenmerken en karaktereigenschappen. Balzac excelleerde vooral in de minutieuze uitbeelding van de milieus waarin zijn hoofdpersonen optreden: bij voorkeur ambitieuze strebers of vertegenwoordigers uit de politiek, zakenwereld of bankwezen. Ongeëvenaard was hij ook als schepper van personages die, ondanks hun extreme

¹ Franse natuuronderzoekers uit de 18^e eeuw.

hartstochten, toch levensechte figuren blijven. Zelf zei hij de verschillende “sociale klassen” en de individuen die daartoe behoren te willen bestuderen om “de geschiedenis te schrijven die door vele historici is veronachtzaamd, nl. die van de zeden en gewoonten”².

Heel origineel is zeker ook dat hij bepaalde personages in verschillende werken terug laat komen, waardoor de samenhang in zijn oeuvre nog eens extra wordt benadrukt.

In zijn romans geeft hij een indringend beeld van de opkomst van het vroegkapitalisme en van de burgerij die de rol van de aristocratie overnam. Deze bleek immers niet in staat zich aan de nieuwe sociale, politieke en economische omstandigheden aan te passen.

Politiek gezien stond Balzac een autoritair gezag voor. Volgens hem leidde democratie slechts tot maatschappelijke onrust. Ofschoon Napoleon Bonaparte altijd een voorbeeld voor hem zou blijven, waren zijn politieke voorkeuren in de praktijk nogal wisselend. Die varieerden van koningsgezind en liberaal tot socialistisch en conservatief. Zijn ambities op dit terrein liepen dan ook vaak op niets uit en het is niet verwonderlijk dat zijn houding vaak veel weerstand opriep.

² Voorwoord van *La Comédie humaine*.

Hoewel ongelovig in de traditionele zin van het woord, zag hij de officiële rooms-katholieke kerk als hoeder van maatschappelijke stabiliteit die zich middels liefdadigheid inzette voor de zwakkeren in de samenleving. Persoonlijk voelde hij zich veeleer aangetrokken tot de esoterische stroming van de theosofie zoals die werd verkondigd door mensen als Emmanuel Swedenborg³.

Hij schreef als een bezetene om met het geld dat hij daarmee verdiende, te proberen zijn schulden af te lossen. Hij deed onbezonnen investeringen en permitteerde zich buitensporige uitgaven, was voortdurend op de vlucht voor schuldeisers en deurwaarders en wisselde vaak van woonadres. Zijn gezondheid had door dit hectische bestaan natuurlijk erg te lijden en ging met de jaren snel achteruit.

Tijdens zijn leven had hij relaties met vele vrouwen o.a. met George Sand⁴, maar met één van hen is hij, kort voor zijn dood in 1850, uiteindelijk dan toch getrouwd: Madame Ewelina Hanska, een rijke Poolse gravin die hij al zeventien jaar lang het hof had gemaakt.

Balzac, die mede aan de basis stond van het nieuwe literaire genre “roman”, werd in heel Europa veel gelezen en bewonderd. Hij heeft niet alleen grote invloed gehad op schrijvers uit zijn eigen tijd maar zeker

³ Zweeds theosoof uit de achttiende eeuw.

⁴ Frans schrijfster (1804-1876), minnares van Chopin.

ook op die van de periode daarna zoals Flaubert, Zola en Proust.

Enkele van zijn bekendste werken welke vertaald zijn in het Nederlands:

Vader Goriot

Eugénie Grandet

Verloren Illusies

De huid van Chagrijn

Voorwoord bij *Een Episode onder het Schrikbewind*
(1831)

Op 21 januari 1793 werd Lodewijk XVI terechtgesteld en onder de guillotine onthoofd. Deze koningsmoord betekende een schok voor allen die tijdens de periode van de Revolutie hun vorst trouw waren gebleven en in de clandestiniteit hun geloof moesten beleven. Een gesprek met de zoon van de beul die het doodvonnis voltrok, was voor Balzac aanleiding dit beklemmend verhaal te schrijven. Hij laat hier zien hoe zelfs de meest afschuwelijke daad gepleegd kan worden door iemand met een diep menselijk gevoel.

EEN EPISODE ONDER HET SCHRIKBEWIND⁵

Aan de heer Guyonnet-Merville⁶

Is het nodig, beste eerdere directeur, mensen die graag alles willen weten, uit te leggen waar ik geleerd heb hoe ik de zaken in mijn wereldje moet regelen en hier de herinnering te bevestigen aan die vriendelijke en geestige man die tegen Scribe⁷, ook een beginnend klerk, toen die hem op een bal tegenkwam, zei: “Loop even naar kantoor, er ligt zeker wat werk op je te wachten.” Maar hebt u behoefte aan deze publieke getuigenis om zeker te zijn van de genegenheid van de schrijver?

de Balzac

Op 22 januari 1793⁸, tegen achten 's avonds, liep een oudere dame in Parijs de steile straat af die uitkomt bij de kerk van de Heilige Laurentius in de Faubourg Saint-Martin⁹. Het had die hele dag zoveel gesneeuwd dat je de mensen nauwelijks hoorde lopen. De straten waren verlaten. De haast vanzelfsprekende angst die de stilte inboezemde, werd nog erger door alle verschrikkingen waaronder Frankrijk toen gebukt ging. De oudere dame

⁵ Periode tussen 1792 en 1794 van geweld en repressie onder Robespierre.

⁶ Vroegere werkgever van Balzac, advocaat-procureur.

⁷ Oud-collega van Balzac.

⁸ De dag na de terechtstelling van Lodewijk XVI.

⁹ In het tegenwoordige 10^e arrondissement.

was dan ook nog niemand tegengekomen. Omdat ze al lang slecht zag, kon ze trouwens in de verte bij het schijnsel van de lantaarns niet de schaarse voetgangers zien die als schimmen over die eindeloze weg buiten de stad liepen. Moedig liep ze alleen door die verlatenheid alsof haar leeftijd een talisman was die haar zou behoeden voor alle onheil. Toen ze voorbij de Rue des Morts was, meende ze de zware en vaste tred te horen van een man die achter haar liep. Ze verbeeldde zich dat ze dat geluid niet voor het eerst hoorde. Ze schrok ervan dat ze gevolgd werd en probeerde nog sneller te lopen naar een goed verlichte winkel in de hoop dat ze dan in het licht kon vaststellen wat er waar was van de bange vermoedens die haar bevingen. Zodra ze zich in het brede schijnsel bevond dat uit die winkel kwam, keek ze meteen om en ontwaarde vagelijk een menselijke gestalte in de mist. Dat onduidelijke beeld was genoeg voor haar. Ze wankelde even door de ontzetting die haar overviel, want op dat moment twijfelde ze niet langer dat ze door die onbekende man vanaf de eerste stap buitenshuis gevolgd was. Het verlangen aan een spion te ontkomen gaf haar kracht. Nadenken kon ze niet meer. Ze ging harder lopen alsof ze kon ontsnappen aan een man die vast en zeker leniger was dan zij. Na een paar minuten zo gerend te hebben, kwam ze bij een pasteibakkerszaak, ging daar naar binnen en viel meer dan dat ze ging zitten op een stoel die voor de toonbank stond. Op het moment dat ze de deurklink hoorde piepen, keek een jonge vrouw

die daar zat te borduren, op en herkende door de ruitjes van het raam heen de ouderwetse, violetkleurige¹⁰ zijden mantel waarin de oude dame zich had gehuld. Haastig maakte ze een lade open als om iets te pakken wat ze haar moest overhandigen. Niet alleen het gebaar en de gelaatsuitdrukking van de jonge vrouw duiden erop dat ze meteen van die onbekende vrouw af wilde zijn, alsof het een van die mensen was die je niet graag ziet, maar bovendien liet ze zich een woord ontvallen waaruit bleek dat ze ongeduldig was, toen ze zag dat de lade leeg was. Daarna haastte ze zich, zonder de vrouw aan te kijken, achter de toonbank vandaan naar de kamer achter de winkel en riep haar man, die daarop snel tevoorschijn kwam.

“Waar heb je ’t nou toch gelaten ...?,” vroeg ze hem op heimelijke toon terwijl ze met een blik wees op de oude dame zonder haar zin af te maken. Ofschoon de pasteibakker alleen maar de enorme, zwarte zijden muts zag met daaromheen strikken van violetkleurige linten die diende als hoed voor de onbekende vrouw, verdween hij nadat hij zijn vrouw een blik had toegeworpen die leek te zeggen:

“Dacht je soms dat ik dat in jouw toonbank laat liggen? ...” Verbaasd over het stilzwijgen en de roerloze houding van de oude dame, kwam de winkelierster weer bij haar staan. Toen ze haar zag, voelde ze zich

¹⁰ Violet was van oudsher de kleur van koninklijke rouw.

overmand door een gevoel van medelijden of misschien ook wel van nieuwsgierigheid. Hoewel de gelaatskleur van de vrouw van zichzelf al asgrauw was zoals die van iemand die veroordeeld is tot allerlei duistere ontberingen, kon men toch gemakkelijk zien dat ze er heel bleek uitzag als gevolg van een heftige gemoedsaandoening kort daarvoor. Haar hoofddeksel stond zó dat je het haar dat wellicht door ouderdom grijs was, niet zag. Het feit dat de kraag van haar jurk schoon was, duidde er immers op dat ze zich niet gepoederd had. Dat gebrek aan opsmuk gaf haar gezicht een zekere religieuze strengheid. Haar gelaatstrekken waren streng en trots. Voorheen verschilden de manieren en de gewoonten van vooraanstaande mensen zozeer van die van mensen uit andere standen dat je gemakkelijk aanvoelde dat je met een adellijk persoon van doen had. De jonge vrouw was er dan ook van overtuigd dat de onbekende vrouw iemand was uit de oude adelstand en dat ze tot het Hof had behoord.

“Madame?...”, zei ze spontaan en met respect en ze vergat daarbij dat die aanspreektitel verboden was.

De oude dame gaf geen antwoord. Haar ogen bleven gericht op de winkelruit alsof daar iets angstwekkends te zien was.

“Wat heb je, *citoyenne*¹¹?,” vroeg de heer des huizes die meteen tevoorschijn kwam.

De citoyen pasteibakker haalde de dame uit haar dromerij en overhandigde haar een kartonnen doosje dat gewikkeld was in blauw papier.

“Niets, niets, vrienden”, gaf ze met zachte stem ten antwoord.

Ze sloeg haar ogen op naar de pasteibakker bij wijze van dank, maar toen ze zag dat hij een rode muts droeg, ontsnapte haar een kreet.

“Ah!... Hebt u mij verraden?...”

De jonge vrouw en haar echtgenoot beantwoordden deze vraag met een gebaar van afschuw die de onbekende vrouw deed blozen, hetzij omdat ze hen had verdacht, hetzij van vreugde.

“Neemt u mij niet kwalijk,” zei ze toen met de tederheid van een kind. Ze haalde een louis d’or¹² uit haar zak en overhandigde die aan de pasteibakker:

“Dit is de afgesproken prijs”, zei ze toen.

Er bestaat een soort armoede die arme mensen aanvoelen. De pasteibakker en zijn vrouw keken elkaar aan, wezen op de oude vrouw en dachten hetzelfde. Die *louis d’or* was zeker echt de laatste. De handen van

¹¹ Vanaf oktober 1792 moest men elkaar aanspreken met *citoyen* en *citoyenne* en elkaar tutoyeren.

¹² Een zeer waardevolle gouden munt in gebruik tot aan de Franse Revolutie.